

Volodymyr Lukashiv

RELATIONS «ASSOCIATION NAMED AFTER M. KACHKOVSKY» WITH THE UKRAINIAN NATIONAL STATEHOOD CAMP IN WESTERN UKRAINE (1919–1939)

The article analyzes the relationship between cultural and educational institutions – «Association named after M. Kachkovsky» with leading organizations Ukrainian national-statist currents within the appointed period. The development of their relationship took place in difficult conditions of national Ukrainian cultural life. Association belonged to the moskwophile orientation, aimed at spreading knowledge among the general public. The influence of relations with institutions ukrainfil cultural and educational development of Western Ukraine.

Key words: Western Ukraine, «Association named after M. Kachkovsky», moskwofilst, ukrainian national statist camp, interwar period.

УДК 94 (477) «1946»

Галина Стародубець

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОВСТАНСЬКОГО ЗАПІЛЛЯ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 1946 Р.

Йдеться про особливості проведення виборів до Верховної Ради СРСР в лютому 1946 р. в західних областях України. Розглядаються чинники, які визначали електоральну поведінку виборців. Предметом розгляду є повстанське запілля з огляду на його роль і значення в структурі українського повстанського руху.

Ключові слова: вибори, радянська влади, повстанське запілля, виборці, сталінський режим.

В сучасному українському науковому, а, радше, науково-публіцистичному та медійному просторі присутньою є теза про окупаційний характер більшовицько-радянської влади в західних областях України зразка 1939–1941 та перших повоєнних років. Підґрунтям для таких тверджень слугує факт нібито сумнівної легітимізації процесу її законодавчого оформлення, зокрема, восени 1939 р. (Народні Збори Західної України) та взимку 1946 р. (вибори до Верховної Ради СРСР), оскільки обидві події проходили в умовах тотального контролю з боку держави, а в повоєнний період – ще й жорсткого силового тиску на суспільство.

Успішне проведення виборчої кампанії 1946 р. мало сприяти легітимізації більшовицької влади не тільки в очах міжнародної спільноти, але й своїх громадян. Загальновідомо, що практика використання тоталітарними режимами, зокрема, сталінським, таких демократичних інститутів як Конституція, вибори, представницькі органи влади слугувала не більш ніж прикриттям її реакційної сутності. За весь період панування більшовицько-радянської влади вони ніколи не були наповненні властивим їм змістом, але успішно використовувалися в більшовицькій пропагандистській риторичі як один із потужних інструментів для конструювання радянських політичних смислів.

Мета статті – визначити основні чинники формування електоральної поведінки суб'єктів виборчого процесу в рамках повстанського запілля. Акцентую увагу саме на останньому, оскільки його основу складало сільське населення, а не міське. Тому об'єктом нашого аналізу виступає в основному західноукраїнське село.

Загальновідомо, що результати будь-яких виборів значною мірою залежать від рівня організаційної роботи, що передує їх безпосередньому проведенню. Цей етап виборчої кампанії включає в себе кілька складових, однією з яких є спосіб комплектування виборчих комісій та їх склад.

Зрозуміло, що в умовах потужного масового антирадянського руху спротиву соціальна база більшовицької влади залишалася дуже вузькою, тому процедура формування виборчих комісій, особливо у районних центрах та селах західних областей України, проходила дуже важко, а подекуди навіть драматично. Основний їх склад формувався з місцевих вчителів, голів та секретарів сільрад, демобілізованих бійців-червоноармійців, активістів комсомольців та комуністів, хоча, зважаючи на фактичну відсутність мережі партійної та комсомольської організації поза районними центрами та містами, останніх було вкрай мало. Зроблений нами аналіз складу виборчих комісій двох областей – Львівської [1. арк.31] і Тернопільської [2. арк. 72] дає підстави для певних висновків. Третину комісій становили жінки; 30 % у Львівській і 15 % у Тернопільській – комуністи і комсомольці. Близько 20 % – молоді люди до 23 років. За соціально-професійним статусом – відповідно 36 % і 65 % становили селяни і 10 % в обох областях – вчителі. За національною ознакою: українці заповнювали 75 % складу комісій у Львівській області та 94 % – в

Тернопільській; відповідно 20 % і 5 % – поляки та 3 % і 1% – категорія «інших». Отже, переважну більшість членів сільських виборчих комісій склали місцеві українці-селяни середнього віку.

Значна частина комісій формувались у примусово-добровільний спосіб, як наприклад, у селах Хмелівка і Глибоке Богородчанського району Станіславської області, де «селян силою зігнали біля сільради, головним чином колишніх червоноармійців, і з них вибирали членів комісії. Люди відкуповувалися від цієї честі горілкою» [3, арк. 121]. Місцеве населення всіляко уникало контактів з владою, намагаючись дистанціюватися від її ініціатив, спрямованих на інституційне оформлення своєї присутності в регіоні. Йдеться, насамперед, про участь у різного роду парамілітарних формуваннях – винищувальних загонах чи групах самооборони, вступ до лав більшовицької чи комсомольської організацій, призначення на посаду голови чи секретаря сільради. Статус члена виборчої комісії зобов'язував працювати не тільки безпосередньо в день виборів, але й брати участь в численних передвиборчих акціях, як от: організація мітингів, написання та розповсюдження плакатів та гасел тощо. Така перспектива не тішила потенційних кандидатів на таку, хай і тимчасову, посаду. Приймаючи пропозицію влади, вони ніби переступали умовну лінію розмежування між «своїми» (односельчанами) та «чужими» (більшовицькою владою), що, однак, не гарантувало їм безпеки як з боку самостійницького підпілля, яке трактувало їх колаборантами, так і офіційної влади, для якої вони залишалися потенційно небезпечними «западенцями». Очевидно, що в силу об'єктивних причин, ця категорія людей перебувала в зоні «найвищої турбулентності», в стані постійного очікування небезпеки. Обидві ворогуючі сторони (повстанське підпілля і радянська влада) намагалися втримати їх в зоні свого впливу.

Маємо багато свідчень того, що в переддень виборів членів комісії закривали в приміщенні для голосування, або в інших місцях, примушуючи їх у такий спосіб проголосувати чи підписати сфальшовані протоколи, або через те, що відмовлялися вести агітацію. Для прикладу, в с. Заріччє (Судова Вишня, Львівщина) членів виборчої комісії утримували цілу ніч замкненими, аби змусити їх організувати вибори» [4, арк.32]; в с.Тростянець Долинського району Станіславської області арештували голову і двох членів виборчої комісії, яких тримали під ключем через цілий день. В Ракові, Надіїві арештували голів сільрад і цілу виборчу комісію за те, що не хотіли перші проголосувати. В Рахині голова і секретар виборчої комісії «не явилися на виборчу локалю. О год.12-ій вполудне зловили їх большевики в селі і зі зв'язаними руками припровадили до виборчого локалю [5. арк.140]; У с.Судова Вишня (Львівщина)заарештували (взяли заручником) батька секретаря виборчої комісії. Який утік до Львова. Того самого дня заарештували Сагалу Гринька за те, що на запитання чи буде голосувати? Відповів – голосувати за жадну ціну не буде» [6, арк.22].

З іншого боку, незважаючи на тиск, місцеві члени виборчих комісій намагалися не виявляти особливої активності з огляду на небезпеку бути покараними повстанцями. Випадки переслідувань, усних погроз, а то й фізичної розправи над ними з боку учасників самостійницького підпілля чи УПА, були теж далеко непоодинокими, що у свою чергу теж виступало серйозним стримуючим чинником політичної активності місцевого населення. Так, «в ніч на 9.02.46 р. в с. Гниловоди Золотниківського району Тернопільської області група в складі 15 чол. забрала з собою в ліс увесь склад виборчої комісії а також голову і секретаря сільради» [7, арк. 18]. «В с. Совань Дрогобицької області перед початком голосування бандити повісили місцеву селянку з метою деморалізації населення» [8, арк. 95]; в с. Пересна (Львівщина) 7 лютого бандити в упор забили завідуючого мельниці т. Даниловича В.Я. і до грудей прикріпили записку: «Це всім буде, хто буде Сталінським донощиком, хто піде голосувати» [9, арк. 19]; в ніч на 7 січня в с. Ворона Ковельського району Волинської області бандитами повішені голова дільничної виборчої комісії з виборів до Верховної Ради СРСР Опалюк і голова сільради Чулик» [10, с.324].

Більшовики не приховували, що головною задачею, поставленою перед членами виборчої комісії, є забезпечення наперед визначеного результату. Трохи більше як за тиждень до виборів в усіх західноукраїнських областях пройшли обласні наради партійно-радянського активу за участі секретаря ЦК КП(б)У Дем'яна Коротченка (від липня 1946 р. – другий секретар ЦК КП(б)У), головною темою розгляду яких були питання підготовки до виборів та ліквідації повстанського підпілля і озброєних «бандитських загонів». Виступаючи на цих зібраннях, Д. Коротченко чітко заявив: «Потрібно не тільки забезпечити 100 % явку і голосування за наших кандидатів, а потрібно правильно підвести підсумки голосування. Може бути, що всі проголосують за нас, але якщо попадеться мерзота, чи головоотяп, котрий не чесно поставиться до своїх обов'язків, він багато наплутає. Надо, щоб під час підрахунку голосів був у якості уповноваженого крепкий, грамотний толковий більшовик, неможна поклатися на авось» [11, арк. 8]. Як бачимо, партійне керівництво не мало особливих ілюзій з приводу «всенародної» підтримки радянської влади у західноукраїнському регіоні, тому в традиціях більшовицької практики жорстко використовувало

адміністративні методи тиску на виборців, підсилювані озброєними загонами різних силових структур – НКДБ, НКВС, Червоної армії.

Виходячи зі сказаного, можна зробити висновок, що електоральна поведінка виборців у прямий чи опосередкований спосіб залежала від характеру організаційних заходів, здійснюваних владою в рамках проведення виборчої кампанії. З іншого боку, вона була далеко не однозначною і різнилася залежно від суб'єктів виборчого процесу, яких умовно можна згрупувати в кілька категорій.

До першої, найбільш чисельної групи можна віднести тих, хто всіляко намагався уникнути участі у виборах. До цієї групи належали не тільки члени або симпатичні оунівського підпілля, але переважна частина певною мірою аполітичних селян. Чому?

На нашу думку, внутрішнім мотиватором такого рішення виступала політична культура, сформована в умовах підпольської дійсності. Попри всю умовність її високого рівня, вона якісно відрізнялася від політичної культури підданського типу, носіями якої виступали радянські громадяни. Переважна більшість місцевого населення вважали, що не приймаючи участі в голосуванні, вони таким чином у мирний демократичний спосіб висловлюють своє несприйняття влади, тим самим змусивши її змінити політику.

Часто вони вголос і публічно висловлювали свою позицію стосовно влади загалом, і виборів, зокрема. Як, наприклад, селяни с. Хоросниця Судово-Вишнянського району Львівської області, які під час голосування заявили «лейтенантові з району: «Можете палити і вивозити на Сибір, а ми до голосування не підемо і більше на збори в справі виборів нас не тягніть» [12, арк. 22]. Схожа картина документально зафіксована в с. Кальна на Долинщині цієї ж області, де «10 лютого большевики спочатку просили, а потім грозили Сибором, тюрмою, якщо не будуть голосувати, то населення майже все одногосно запротестувало, що голосувати не піде. Зорганізований тлум в числі 100 людей перед виборчим... почав кричати: «ви грабіжники, злодії, ви нас мучите, рижете, вбиваєте. Наші брати і сестри по тюрмах і на Сибірі вмирають з ваших рук. Випустіть нам в'язнів. Жиди, шміраки, безбожники – хрести зрізуйте, дітям молитися не даєте в школі, в церкву не пускаєте. Ми за вас голосувати не підемо. Хочемо самостійної України. Смерть Сталіну» [13, с.395].

Варто зауважити, що селяни відмовлялися брати участь у виборах з різних міркувань. Частина населення – побоюючись покарання з боку повстанців, котрі, як відомо теж розгорнули широкомасштабну агітаційну кампанію. Чимала кількість селян – із солідарності зі своїми односельцями, не бажаючи, так би мовити, виділятися.

Друга категорія виборців – ті, хто голосували свідомо. Серед них були голови чи секретарі сільрад, місцеві вчителі та активісти – комсомольці чи комуністи, червоноармійці, представники району. Зрозуміло, що це був незначний відсоток від загальної кількості виборців і голосували вони головним чином «через посаду».

Маємо значну кількість документів, які засвідчують, що голови і секретарі сільрад не завжди охоче демонстрували свою відданість більшовицькій владі. Переважна їх більшість воліла займати виразно нейтральну позицію, або ж не виділятися особливою активністю. Телефонограми з районів з оперативною інформацією про перебіг голосування у день виборів 10 лютого, зокрема, Львівської області, рясніють інформацією про численні відмови представників місцевої влади приймати участь в голосуванні: «голова виборчої комісії с. Хмільне (Лопатинський район) заявив: «Якщо я проголосую, то завтра жити не буду; в с. Данилів (Ново-Милятинський район) голова сільради Пандух відмовився прийняти участь в голосуванні» [14, арк. 100, 101]. Траплялися випадки, коли відмовлялися голосувати вчителі, як наприклад «вчителька Белая з с.Почаївці Дрогобицького району, яка прибула на роботу зі східних областей СРСР» [15, арк. 7], вчителька з с. Лозино Івано-Франківського району Львівської області, котра в день голосування «втекла разом із секретарем сільради» [14, арк. 40]. Хоча такі випадки не вирізнялися масовістю, але поодинокими їх теж не можна назвати. Рівень пасивного спротиву сільських вчителів виборчій кампанії 1946 р. (або ж навпаки, солідарності з батьками своїх школярів) становив певну загрозу владі, про що дізнаємося з офіційного виступу одного з посадовців Дрогобицького обкому КП(б)У, присвяченому аналізу підсумків виборів. Доповідач заявив, «що у партійного керівництва склалося враження, що багато хто з місцевих вчителів утягнутий в оунівську організацію, активно працює на їх користь. ... Багато вчителів виявилися чи націоналістами чи їх пособниками» [16, арк. 10, 15].

Окрему категорію виборців становили демобілізовані червоноармійці. Зважаючи на спосіб і методи мобілізаційної кампанії 1944 р., колишні червоноармійці аж ніяк не виявляли бажання публічно засвідчувати позитивне ставлення до радянської влади, принаймні в галицькій частині Західної України. У різний спосіб вони відмовлялися від активної співпраці з владою, в тому числі – й у період виборчої кампанії працювати членами виборчих дільниць чи проводити агітаційну кампанію. Дещо іншою була ситуація на Волині, де був значний відсоток колишніх партизанів і станом на зиму 1946 р. повстанський рух там зазнав значно більших втрат ніж в інших західноукраїнських регіонах.

Демобілізовані розглядалися владою як потенційне джерело поповнення місцевого партійно-радянського активу, насамперед, винищувальних батальйонів, сільської влади тощо. Роботі з ними надавалося важливе значення. Однак, судячи з архівних документів, насамперед, радянських, не все було однозначно просто. Так, безпосередньо перед виборами, 1 лютого 1946 р., завідувач воєнним відділом Львівського обкому КП(б)У Загородний підготував офіційну довідку, в якій зазначається, що на початку лютого «кількість демобілізованих членів і кандидатів в члени КП(б)У, котрі прибули в Львівську область становить 2262 осіб. З ними проводяться районні збори, які вони відвідують акуратно, але не виявляють ніякої політичної активності. Якщо й виступають, то з питань матеріальних умов і намагаються зовсім не визначати свого особистого ставлення і не висловлювати думки щодо політичних, народногосподарських заходів» [17, арк. 9]. Значний вплив на формування такої позиції мала агітаційна робота оунівського підпілля, яке проводило цілеспрямовану роботу серед «демобілізованих воїнів», закликаючи їх не ставати «каїнами-палачами рідного народу, ваших братів. Долучитися до чесної праці. Досить братовбивства, знуцання над беззахисним народом. Згадайте про голод, тюрми, про нужду, про Сибір, каторги і руїни, котрою одарив Сталін Україну» [18, арк. 78]. Відтак, попри всі зусилля влади, ця категорія населення в масі своїй не стала її опорою. Переважна більшість колишніх червоноармійців чинила пасивний спротив як залученню їх до лав винищувальних загонів, так і активної участі в процедурі виборів.

Варто зазначити, що серед тих, хто свідомо підтримував радянську владу і, відповідно, участь у виборчій кампанії 1946 р. розглядав як священний обов'язок радянського громадянина, була частина бійців винищувальних батальйонів і так звані «десятихатники». Останні не тільки одними з перших приходили на виборчі дільниці, але «зганяли людей до голосування і вилили большевиків з урнами по селі» [19, арк. 176].

Близькими до цієї групи виборців є категорія «сексотів» (секретні співробітники. – Автор), котрі в той чи інший спосіб таємно співпрацювали з владою. Зі зрозумілих причин вони не афішували своєї «співпраці» з НКДБ, але змушені були під тиском чи добровільно вчасно з'явитися на виборчі дільниці. Зазвичай односельчани знали про таку «діяльність» свої земляків і ставилися до них зі зневагою та осудом.

Насамкінець виділимо ще одну соціальну групу в середовищі повстанського запілля, яка виступала об'єктом зацікавлення обох ворогуючих сторін – жінки. Під час виборчої кампанії вони чи не найвідвертіше демонстрували своє негативне ставлення до влади в цілому, та процедури виборів, зокрема. Непоодинокими були випадки, коли сільські жінки ставали рупором громадської думки і вголос звинувачували владу в репресіях, переслідуванні та фізичному знищенні українців, організації голоду, масових депортацій тощо. Мотиви їхньої поведінки були різними – від імпульсивних дій, спровокованих ситуацією відчаю, до цілком усвідомленого, осмисленого акту громадянського спротиву. Відтак, провокативна поведінка жінок у день голосування часто детонувала ланцюгову реакцію саботування процесу голосування в окремих населених пунктах.

Ще задовго до виборів тема залучення жінок до участі в процесі радянізації широко обговорювалася в комітетах більшовицької партії. Як слушно зауважує О.Петренко, – «жінка виступала бажаним ресурсом радянської влади і трактувалася як «ще не втрачена»: вона може бути звільнена, перевихована і заново підкорена емоційно, тепер уже представниками радянської влади, а не провідниками націоналістичного підпілля» [20, с.154]. На початку квітня 1945 р. політбюро ЦК КП(б)У прийняло спеціальну постанову, яка стосувалася організації роботи з жінками в західних областях України. На виконання її основних положень в обкомах більшовицької партії були створені спеціальні відділи по роботі з жінками, а в райкомах – призначені жіночі організатори [21, арк. 4]. Головне їх завдання полягало в тому, щоб втягнути місцеве жіноцтво в активне громадсько-політичне життя регіону. З іншого боку, влада цинічно використовувала жінок як інструмент психологічного тиску на учасників самостійницького руху, погрожуючи, у разі продовження ними збройного опору, фізичною розправою над їхніми дочками, матерями чи дружинами. Однак, у нас немає підстав стверджувати, що в ході виборчої кампанії 1946 р. жінки зайняли провладну чи, принаймні, пасивну позицію слухняних виборців. Радше навпаки, як уже зазначалося, вони вперто тримали «глуху оборону» традиційного укладу свого суспільного життя, в прямий чи опосередкований спосіб бойкотуючи процедуру голосування.

Отже, основна маса населення західноукраїнського села в лютому 1946 р. вкрай пасивно відреагувала на заклики влади прийняти участь у виборах до Верховної Ради СРСР. Активними суб'єктами виборчого процесу виступили представники сільської влади, місцева інтелігенція, головним чином, в особі вчителів сільських шкіл, малочисельна група комсомольців та комуністів.

Безпосередній вплив на електоральну поведінку виборців з одного боку, мала цілеспрямована політика більшовицької влади та комплекс здійснюваних її представниками заходів напередодні та

під час голосування, а з іншого – активна діяльність оунівського підпілля та УПА в напрямку дискредитації та організації активного спротиву процесу радянської західноукраїнського регіону.

Як відомо, з метою успішного проведення виборів до Верховної Ради СРСР, радянська влада організувала так звану «велику блокаду» західних областей України. Тому з упевненістю можна стверджувати, що силові методи «переконання» виборців були домінуючими в арсеналі виборчих технологій більшовиків. Мешканців краю змушували до участі в голосуванні шляхом погроз, а то й реальною демонстрацією фізичного насилля над односельцями, показовими акціями вивезення на Сибір селянських родин, члени яких у той чи інший спосіб чинили спротив владі. В період виборчої кампанії кожне село перебувало під цілодобовим контролем озброєних бійців гарнізонів регулярних військ, яких «упродовж січня-квітня 1946 р. в західних областях України нараховувалося понад 3500 з – понад півмільйона бійців» [22, арк. 514].

З іншого боку, українські повстанці та підпільники чинили організований спротив як мілітарній силі більшовиків, так і ворожій пропаганді. «Протягом перших тижнів блокади відділи УПА активно нападали на розташовані в селах гарнізони, намагалися блокувати райцентри» [23, с.503], псували телефонні лінії зв'язку, підпалювали приміщення виборчих дільниць, знищували списки виборців, вбивали районних та сільських партійних активістів тощо.

Українське підпілля та УПА в будь-який спосіб намагалося зупинити процес руйнації повстанського запілля, без опори на яке самостійницький рух «аргіогі» був приречений на поразку. Окрім збройних методів опору, вони широко застосовували різноманітні форми мирної боротьби – шептану та лозунгову пропаганду, поширення листівок, організацію мітингів та зборів селян тощо.

Місцеве населення, перебуваючи в епіцентрі цього протистояння, часто-густо ставало заручниками ситуації. Особливо яскраво це виявилось саме під час виборчої кампанії 1946 р., яка стала знаковою подією для західноукраїнського регіону. «Велика блокада» прискорила процес руйнації повстанського запілля, причому не тільки в об'єктивно-матеріальному вимірі, але й на рівні суспільних настроїв. З іншого боку – сфальсифіковані результати виборів стали своєрідною індульгенцією для сталінського режиму, формальним підтвердженням його легітимності в охоплених полум'ям повстанського руху західних областях України.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп.46, спр.812.
2. ЦДАГО України, ф.1, оп.46, спр. 848.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф.13, спр.376, т.38.
4. ГДА СБУ, ф.13, спр.376, т.38.
5. ГДА СБУ, ф.13, спр.376, т. 38.
6. ГДА СБУ, ф.13, спр.376, т. 39.
7. ЦДАГО України, ф.1, оп.23, спр.2965.
8. Держархів Львівської обл., ф.5001, оп.7, спр.66.
9. Там само, ф.3, оп.1, спр.479.
10. «Особые папки» Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр. Збірник документів / Упорядник Ярослав Дашкевич, Василь Кук. – Львів, 2010. – 594 с.
11. ЦДАГО України, ф.1, оп.23, спр.2882, арк.8; спр.2883.
12. ГДА СБУ, ф.13, оп.1, спр.376, т.39.
13. Радянські виборчі кампанії в Західній Україні (1946–1954 рр.). Збірник документів і матеріалів / упор. і відпов. ред. О.Стасюк. – Львів, 2011. – 776 с.
14. Державний архів Львівської області, ф.3, оп.1, спр.532.
15. ЦДАГО України, ф.1, оп.23, спр. 2965.
16. Держархів Львівської обл., ф.5001, оп.7, спр.20.
17. ЦДАГО України, ф.1, оп.23, спр.1787.
18. ЦДАГО України, ф.1, оп.23, спр.2971.
19. ГДА СБУ, ф.13, спр.376, т.38.
20. Петренко О. Літературні образи «бандерівок» у контексті ідеологічних воєн / О.Петренко // Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць – Київ: ТОВ «АРТ КНИГА», 2015. – С.142–156.
21. Держархів Івано-Франківської обл., ф. п-1, оп.1, спр.339.
22. ЦДАГО України, ф.1, оп. 23, спр.2966.
23. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / І. Патриляк. – Львів, 2012. – 592 с.

Галина Стародубець

ОСОБЕННОСТИ ЭЛЕКТОРАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОВСТАНЧЕСКОГО ПОДПОЛЬЯ В УСЛОВИЯХ СОВЕТСКОЙ ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ КАМПАНИИ 1946 Г.

Речь идет об особенностях проведения выборов в Верховный Совет СССР в феврале 1946 г. в западных областях Украины. Рассматриваются факторы, которые определяли электоральное поведение избирателей. Предметом рассмотрения является повстанческое подполье учитывая его роль и значение в структуре украинского повстанческого движения.

Ключевые слова: выборы, советская власти, повстанческое подполье, избиратели, сталинский режим.

Galyna Starodubets

THE FEATURES OF THE ELECTORAL BEHAVIOR OF THE REBELLIOUS REAR IN THE CIRCUMSTANCES OF THE SOVIET ELECTORAL CAMPAIGN OF THE 1946

The article is about the peculiarities of conducting of the elections to Verkhovna Rada of USSR in February 1946 on the territory of the western regions of Ukraine. The causes which determined the electoral behavior of the voters are described. The rebellious rear with its role and meaning in the structure of Ukrainian rebellious movement is an object of this investigation.

Key words: elections, the Soviet government, rebel rear, voters stalinist regime.

УДК 94 (477.87) «1946/1950»: 329.78

Сергій Гордійчук, Василь Міщанин

**ДІЯЛЬНІСТЬ АНТИРАДЯНСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
НА ЗАКАРПАТТІ (1946–1956 РР.)**

У статті на основі документальних матеріалів, переважно Галузевого державного архіву Служби Безпеки України та особистих спогадів репресованої молоді, опублікованих вже в часи незалежності України, аналізується діяльність таємних молодіжних організацій на Закарпатті в перше десятиліття після встановлення радянської влади в краї. Молодь, яка народилася і зростала в часи чехословацької демократії, не змогла змиритися з ущемленнями новою владою політичних прав населення, відбиранням у їхніх батьків землі в часи «суцільної колективізації», нищенням Греко-католицької церкви чи насадженням атеїзму. Вказується на види цього спротиву – поширення листівок антирадянського змісту чи безпосередніх закликів про вихід з СРСР. З іншого боку, авторами розкриваються незаконні дії працівників державної безпеки та слідчих органів, які для доведення справи до суду використовували такі незаконні дії, як провокації, «вибивання» свідчень, залишення підозрюваних без їжі та води, підкуп та шантаж. Більшість учасників цих організацій засуджено на терміни від 10 або 25 років виправно-трудових таборів.

Ключові слова: ГУТАБ, Закарпаття, антирадянські молодіжні організації, ув'язнення, «вороги народу».

Ще до офіційного встановлення радянської влади на Закарпатті тут розгорнули свою активну діяльність радянські каральні органи. Не тільки в окремих особах, але й у багатьох категоріях населення вони вбачали ворогів. Із утворенням Закарпатської області «ворогів народу» відшукували органи Народного комісаріату внутрішніх справ (далі – НКВС) та державної безпеки (далі – НКДБ). Саме в другій половині 40-х – на початку 50-х рр. в Закарпатті за антирадянську агітацію, український буржуазний націоналізм, поширення антирадянських листівок, плакатів, гасел, створення підпільних антирадянських молодіжних організацій засуджено сотні юнаків і дівчат середніх шкіл, педагогічних училищ і технікумів, студентів Ужгородського державного університету і пересічних мешканців краю.

На межі 1990–2000-х рр. у обласній періодичній пресі з'явилася низка публікацій у стосовно репресій радянською владою учасників молодіжних організацій. Піонером у цій справі став закарпатський історик О. Довганич. У своїх дослідженнях він [38–47] ламає стереотипи, які радянська пропаганда нав'язувала упродовж багатьох років, чітко вказує на причини репресій, викриває репресивно-каральну систему тоталітарного сталінського режиму.

Цінним джерелом із вивчення теми є і спогади самих репресованих, їх інтерв'ю. Значна частина з них опублікована в книзі «Реабілітовані історією. Закарпатська область» [50–51]. Тут, зокрема, опубліковані спогади репресованих М. Угриня [55], О. Росула [54], І. Бігуна [52], Д. Васька [53], Ю. Чорі [48]. Діяльність молодіжної організації «Нескорена юність» що діяла в Мукачеві та Мукачівському районі висвітлено в газетних статтях Ю. Шипа [57] та Й. Баглая [37].

Метою дослідження є з'ясування місця і ролі закарпатських молодіжних організацій у виступах проти радянської влади; розкриття «особливостей» роботи каральних органів, зокрема фабрикації справ проти молоді Закарпаття та протиправних методів ведення слідства.

На сьогоднішній час дослідниками виявлено понад 30 таких організацій і груп, які діяли на Закарпатті. До них можна віднести організації «Смерть» в Ужгороді, «Безробітну партію» і «Воля» у с. Великі Лучки Мукачівського району, «Зорю Підкарпаття» у Виноградіві, «Спілку визволення Закарпаття» і «Нескорена юність» у Мукачеві і у селах Мукачівського району, організації і групи в Хустському педучилищі і середній школі № 1, «Смевор» в с. Невицьке Ужгородського району, «Молода гвардія» в Берегові, «Шольом» («Сокіл») у Берегові і Берегівському районі та інші [38, с. 26].